

Establishment «Donbas State Pedagogical University» (Sloviansk, Ukraine).
E-mail: nikitina_sdpu@ukr.net.

Маляр Олена Юрївна – здобувач іноземного відділення філологічного факультету, ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет» (м. Слов'янськ, Україна).

Malyar Olena Yiriyivna – Applicant of the Higher Educational Degree of «Bachelor», Foreign Languages Department of the Philological Faculty, the State Higher Educational Establishment «Donbas State Pedagogical University» (Sloviansk, Ukraine).

УДК [378.091.212:316.624](477)"19"

ПОЗИТИВНИЙ І НЕГАТИВНИЙ ДОСВІД В ОРГАНІЗАЦІЇ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ПРОФІЛАКТИКИ АДИКТИВНОЇ ПОВЕДІНКИ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ УКРАЇНИ В ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ ХХ СТОЛІТТЯ

С. О. Омельченко, Т. В. Шулик, С. В. Волік

У статті виокремлено позитивний і негативний досвід в організації соціально-педагогічної профілактики адиктивної поведінки студентської молоді України в досліджуваній період. Висвітлено цей досвід через вивчення різних видів і напрямів діяльності вищих навчальних закладів. Окреслено перспективи творчого використання педагогічно цінних ідей.

Ключові слова: адиктивна поведінка, соціально-педагогічна профілактика, студентська молодь, позитивний досвід, негативний досвід.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими і практичними завданнями. Інтенсивний розвиток національної свідомості, гуманізація та демократизація освіти й виховання зумовлюють формування нових думок щодо процесу виховання й пріоритетних напрямів реформування освіти. Сучасні ВНЗ, з одного боку, повинні сприяти найповнішому розкриттю здібностей здобувачів вищої освіти, утвердженню принципів загальнолюдської моралі, формувати всебічно розвинену особистість, а з іншого боку – спрямовувати свою діяльність на утвердження пріоритетів здорового

способу життя, запобігання виникненню в студентському середовищі явищ, що негативно впливають на здоров'я та соціальні функції молодих людей.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковане вирішення даної проблеми і на які спирається автор. Серед авторів сучасності, які аналізували досвід соціально-педагогічної діяльності другої половини ХХ ст., назвемо І. Звереву, яка виокремила три етапи в розвитку практики соціальної роботи; Т. Єрмакову – вивчила досвід формування здорового способу життя учнів старших класів у вітчизняній педагогіці; О. Сердюка – проаналізував динаміку наркотизму в Україні; Л. Штефан – дослідила сутність соціально-педагогічної роботи з дітьми, схильними до вживання алкоголю й наркотиків; О. Юшка – вивчив зміст, форми та методи профілактики девіантної поведінки учнів основної школи та ін.

Виділення раніше не вирішених частин загальної проблеми, котрим присвячується стаття. Інтерес до другої половини ХХ ст. зумовлений великим досвідом організаційної роботи у ВНЗ досліджуваного періоду та низькою поширеністю в тогочасному студентському середовищі негативних явищ. Задля підвищення ефективності соціальної роботи в досліджуваному напрямі вважаємо за необхідне вивчити, узагальнити й систематизувати історико-педагогічний досвід для його творчого застосування й адаптування в сучасних умовах становлення української держави, ураховуючи також, що вищевказані дослідження не висвітлюють специфічних особливостей цього процесу в другій половині ХХ ст.

Мета статті – виокремити позитивний і негативний досвід в організації соціально-педагогічної профілактики адиктивної поведінки студентської молоді України в другій половині ХХ ст. та окреслити перспективи творчого використання педагогічно цінних ідей.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих результатів. На основі проведеного аналізу матеріалів вищих навчальних закладів [3, с. 126–159] нами встановлено, що значна кількість форм і методів профілактики адиктивної поведінки досліджуваного періоду використовуються у виховному процесі вишів дотепер. До них належать такі: залучення фахівців лікувальних закладів, працівників правоохоронних органів, систематичне проведення викладачами навчальних закладів лекцій і бесід відповідного спрямування, різноманітні заходи культурно-масової, спортивно-оздоровчої та науково-дослідної роботи тощо.

Проте ми зауважили й деякі позитивні та негативні риси процесу соціально-педагогічної профілактики адиктивної поведінки студентської молоді в досліджуваний період, які, на нашу думку, становлять значний інтерес і мають бути враховані в діяльності навчальних закладів сучасності. Розглянемо далі їх детальніше.

Цікавою та змістовною для сучасних вишів є *діяльність у гуртожитках* у другій половині ХХ ст. із профілактики різноманітних антисоціальних явищ, що існували в студентському середовищі. За результатами проведеного аналізу вона виявилася більш насиченою та різноманітною, ніж сьогодні. Деякі форми роботи, безумовно, залишилися незмінними (відвідування викладачами гуртожитків, обговорення на радах ВНЗ проблем життєдіяльності студентів тощо), але є й такі, які мають епізодичний характер чи взагалі відсутні. Відтак, задля урізноманітнення роботи в гуртожитках вважаємо доцільними активізацію чи впровадження таких форм і методів: систематичне запрошення працівників служб лікувальних закладів та правоохоронних органів, а не лише тоді, коли негативний інцидент уже відбувся; діяльність студентських рад у гуртожитках (організація побуту та дозвілля студентів); організація роботи психологічної та соціально-педагогічної служб (разом зі студентами відповідних факультетів); створення клубів за інтересами тощо.

Назвемо також у цьому напрямі роботи зі студентами певні недоліки, які залишаються актуальними й сьогодні та які ми вважаємо за доцільне висвітлити для привернення до них більш пильної уваги. Мова йде про слабку організацію роботи зі студентами, які мешкають у *приватних квартирах*. Розв'язання цієї проблеми ми вбачаємо в:

- залученні якомога більшої кількості студентів, які мешкають у приватних квартирах, до заходів, що проводяться в гуртожитках (як культурно-масових, так і таких, що є складовими соціально-педагогічної профілактики адиктивної поведінки);

- організації в позанавчальний час різноманітних заходів як у навчальних закладах, так і за їх межами, що дозволить залучити більше молоді і так зменшити ймовірність розвитку негативних тенденцій у молодіжному середовищі;

- систематичному відвідуванні кураторами академічних груп студентів, які мешкають у приватних квартирах, що сприятиме встановленню між студентами та кураторами більш довірливих стосунків, дозволить викладачам сформувати яснішу картину щодо способу життя своїх підлеглих та організації їхнього дозвілля тощо.

Не менш значущим вважаємо досвід другої половини ХХ ст. із організації *правового виховання* в контексті проблеми профілактики адиктивної поведінки студентської молоді. Безумовно, найціннішим і таким, що потребує певного відновлення в сучасних умовах, на нашу думку, у цьому досвіді була участь у вихованні не лише кураторів академічних груп, викладачів навчальних закладів, працівників правоохоронних органів, а й самих студентів, які виступали активними борцями в подоланні антигромадських виявів у молодіжному середовищі.

Звертаючись безпосередньо до діяльності вишів у цьому напрямі, зауважимо, що такі форми й методи правового виховання, як: створення безалкогольних молодіжних кафе та ресторанів, клубів тверезості, узагальнення та поширення досвіду кращих колективів із профілактики виявів пияцтва та виховання студентської молоді, постійне підтримання контактів із батьками студентів, проведення правових лекторіїв лише підсилять процес соціально-педагогічної профілактики адиктивної поведінки студентської молоді у вишах сучасності. Крім того, наголосимо: якщо в другій половині ХХ ст. у профілактиці адиктивної поведінки студентської молоді переважали адміністративно-авторитарні засоби впливу, то в сучасних умовах перевагу надають індивідуальній роботі [1, с. 470].

Цінним вважаємо також досвід організації *трудового виховання* студентської молоді, яке також впливає на процес профілактики адиктивної поведінки. Сьогодні праці не відведено належного місця у виховній роботі зі студентами, а основними мотивами її участі в трудовій діяльності виступають матеріальні, а не громадські цінності. Теза про необхідність праці як першої життєвої потреби вже не є такою актуальною.

Продовжуючи висвітлення особливостей трудового виховання в другій половині ХХ ст. з проекцією на сьогодні, зазначимо, що хоча нині воно реалізується під час навчальної праці, громадської діяльності, участі в благодійних акціях, побутовій праці, ремонтних роботах тощо, ми вважаємо за необхідне відновлення практики студентських будівельних загонів, суботників і недільників, елементів самообслуговування студентів, їхньої активної участі в господарських роботах тощо. Усе це сприятиме відповідальному ставленню студентства до праці, формуванню в нього громадянської свідомості. Крім того, залучення студентів до різноманітних видів робіт скоротить час інформаційно-комунікаційного дозвілля молоді, розвиватиме позитивні риси особистості.

Також до напрямів виховання, які становлять інтерес для нашого дослідження, ми віднесли *військово-патріотичне*. У сучасних умовах цей вид виховання є найбільш актуальним, порівняно з іншими має потужніші механізми впливу на свідомість людини, її поведінку, спосіб життя, прагнення брати участь у суспільно-корисній праці тощо, тому сучасні вищі мають можливість за допомогою цього виду виховання вирішити два завдання: з одного боку, спрямовувати свою діяльність на досягнення його основної мети (виховання в молоді любові до Батьківщини, патріотичної свідомості, готовності до виконання громадянського обов'язку), а з іншого – активно використовувати його в профілактиці негативних явищ у молодіжному середовищі.

Відновлення таких форм і методів роботи, як: походи місцями бойової та трудової слави, зустрічі й листування з учасниками бойових дій, оформлення стендів військово-патріотичної тематики, проведення урочистих вечорів, присвячених знаменним датам у житті нашої країни, розвиток військово-патріотичних видів спорту, – сприятимуть формуванню в молоді соціальної активності, здатності до подолання труднощів, відповідальності, нетерпимості до порушень правових і моральних норм у студентському середовищі тощо.

Чільне місце в студентському житті досліджуваного періоду посідали *молодіжні організації*, які утворювалися безпосередньо в стінах ВНЗ. Порівнюючи досвід їх діяльності із сучасністю, зазначимо, що сьогодні молодіжні організації вишів (наймасовішими серед них є органи студентського самоврядування – студентські ради, деканати, парламенти, сенати тощо та профспілкові організації), на відміну від своїх попередників, мають можливість проводити організаційні, просвітницькі, наукові, спортивні, оздоровчі та інші заходи незалежно від впливу політичних партій і адміністрації вишів. Поширеними формами їх роботи в теперішніх умовах є проведення масових акцій, зустрічі з представниками адміністрації ВНЗ та органів державної влади, про які говорити в досліджуваній період взагалі не було сенсу.

Зазначені форми роботи сучасних молодіжних організацій, безумовно, мають переваги порівняно з діяльністю їхніх попередників у другій половині ХХ ст., що можна пов'язати з політизованістю студентських організацій досліджуваного періоду, слабкою дією таких принципів їх функціонування, як: добровільність і самоврядність. Разом із тим, ми вважаємо важливим звернути увагу й на наявний позитивний досвід у діяльності цих організацій, наголосивши на їх активній участі в усіх сферах життя студентської молоді (зміцнення дисципліни,

виховання в комсомольців почуття високої відповідальності за свої вчинки; залучення їх до праці, оборонно-масової роботи, систематичних занять фізичною культурою та спортом; допомога в оволодінні культурою та наукою тощо).

Особливо цінним для застосування в сучасних умовах є досвід діяльності молодіжних організацій з правового виховання. Якщо в другій половині ХХ ст. активними борцями з негативними виявами в молодіжному середовищі були добровільні народні дружини (ДНД) та оперативні комсомольські загони дружинників (ОКЗД), які можна вважати «проектами» комсомолу, то сьогодні аналогів цим організаціям у вищих навчальних закладах немає, тому теперішнім органам студентського самоврядування було б корисним частково взяти на себе цю функцію та скористатися досвідом другої половини ХХ ст., організувавши певні служби, прототипами яких будуть зазначені організації.

Продовжуючи висвітлення особливостей другої половини ХХ ст. з проблеми дослідження, які доречно буде врахувати сьогодні, відзначимо роль *засобів масової інформації (ЗМІ)*. На перший погляд здається помилковою думка, що сучасні ЗМІ потребують урізноманітнення через використання досвіду минулих років. Проте ми вважаємо, що це дійсно так, і причину цього вбачаємо в певних фактах.

Як відомо, сучасні ЗМІ виступають одним із найвпливовіших соціальних інститутів і потужним механізмом у пропаганді здорового способу життя. ЗМІ майже постійно перебувають поруч із молоддю людиною: Інтернет, періодична преса, радіо, телебачення тощо. Сучасні ЗМІ досягли такого рівня, що молоді люди мають доступ до інформації будь-якої тематики. Інформаційний простір став безмежним, передусім, завдяки всесвітній системі Інтернет [2, с. 119–120].

Проте поряд із такою кількістю позитивних характеристик мас-медіа, констатуємо перенасиченість їх змісту інформацією, що певним чином популяризує розвиток у суспільстві різних негативних явищ (реклама сигарет із невеликим надписом про їх шкідливість, що для курця не має ніякого значення; велика кількість кінофільмів зі сценами, де герої палять чи вживають наркотичні речовини; музична індустрія також не позбавлена згадувань про негативні явища в молодіжному середовищі тощо).

Натомість у досліджуваній період у вітчизняній практиці пропаганди, спрямованій на боротьбу з алкоголізмом та наркоманією, усі ці явища не мали поширення. ЗМІ були не такими

комерціалізованими, як сьогодні, радіо та телебачення транслювали багато корисних програм, у яких роз'яснювалися й пропагувалися цінності здорового способу життя. Через це вважаємо за необхідне цим органам у сучасних умовах уважніше ставитися до свого змістового насичення, зменшивши обсяг «небезпечного» матеріалу.

Загалом щодо засобів мас-медіа відзначимо, що в процесі санітарно-просвітницької роботи важливо не просто надавати інформацію, а впливати на життєві позиції молодих людей, формувати їхню поведінку, використовуючи для цього спеціальні прийоми, що сприяють організації дискусій та виробленню в них відповідальності за свою поведінку перед собою та суспільством. Пропаганда здорового способу життя повинна концентруватися не на фіксації шкідливих наслідків адиктивної поведінки, а на реальних перевагах, які несе в собі здоровий спосіб життя.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Проведений аналіз форм і методів профілактики адиктивної поведінки студентської молоді в Україні в другій половині ХХ ст. із проекцією на сьогодення дозволяє зробити висновок, що значна їх частина є актуальною дотепер. Деякі форми та методи, на нашу думку, потребують часткового відновлення чи активізації (створення організацій, подібних до ДНД і ОКЗД, проведення ранкової гімнастики та організація самообслуговування в гуртожитках, відновлення практики студентських будівельних загонів тощо). Також зазначимо, що в сучасній вищій школі творче використання досвіду соціально-педагогічної профілактики адиктивної поведінки студентської молоді України можливе через: удосконалення організації навчально-виховного процесу й посилення позакласної роботи з попередження негативних явищ та популяризації здорового способу життя; поглиблення взаємодії ВНЗ з іншими соціальними інститутами, задіяними у вирішенні зазначеної проблеми.

Література

1. Енциклопедія для фахівців соціальної сфери / [Алексєнко Т. Ф., Басюк Т. П., Безпалько О. В. та ін.]; за заг. ред. проф. І. Д. Звереві. – [2-е вид.]. – Київ, Сімферополь: Універсум, 2013. – 536 с.
2. Омельченко С. О. Теоретичні та методичні основи взаємодії соціальних інститутів суспільства в формуванні здорового способу життя учнів загальноосвітніх навчальних закладів: дис. ...доктора пед. наук: 13.00.05 / Омельченко Світлана Олександрівна. – Луганськ, 2008. – 431 с.

3. Шулик Т. В. Соціально-педагогічна профілактика адиктивної поведінки студентської молоді України в другій половині ХХ століття: дис. ...кандидата пед. наук: 13.00.05 / Шулик Тетяна Валеріївна. – Слов'янськ, 2016. – 226 с.

ПОЛОЖИТЕЛЬНЫЙ И ОТРИЦАТЕЛЬНЫЙ ОПЫТ В ОРГАНИЗАЦИИ СОЦИАЛЬНО-ПЕДАГОГИЧЕСКОЙ ПРОФИЛАКТИКИ АДДИКТИВНОГО ПОВЕДЕНИЯ СТУДЕНЧЕСКОЙ МОЛОДЁЖИ УКРАИНЫ ВО ВТОРОЙ ПОЛОВИНЕ ХХ ВЕКА

С. А. Омельченко, Т. В. Шулик, С. В. Волик

В статье выделен положительный и отрицательный опыт в организации социально-педагогической профилактики аддиктивного поведения студенческой молодежи Украины в исследуемый период. Освещен этот опыт через изучение различных видов и направлений деятельности высших учебных заведений. Определены перспективы творческого использования педагогически ценных идей.

Ключевые слова: аддиктивное поведение, социально-педагогическая профилактика, студенческая молодежь, положительный опыт, отрицательный опыт.

POSITIVE AND NEGATIVE EXPERIENCE IN THE ORGANIZATION OF SOCIAL AND PEDAGOGICAL PREVENTIVE MAINTENANCE OF ADDICTIVE BEHAVIOUR OF STUDENT YOUTH IN UKRAINE IN THE SECOND HALF OF THE XXth CENTURY

S. O. Omelchenko, T. V. Shulik, S. V. Volik

Positive and negative experience in social and educational prevention of addictive behaviour of students in the analyzed period in Ukraine are singled in this article. This experience is highlighted through the study of different types and areas of higher educational institutions. The prospects of the creative use of teaching ideas are defined.

Key words: addictive behaviour, social and educational prevention, young students, positive experience, negative experience.

Омельченко Світлана Олександрівна – доктор педагогічних наук, професор, ректор Державного вищого навчального закладу «Донбаський державний педагогічний університет» (м. Слов'янськ, Україна). E-mail: saomel.ddpu@gmail.com

Omelchenko Svitlana Olexandrivna – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Principal of the State Higher Educational Establishment «Donbass State Teacher's Training University» (Slavyansk, Ukraine).
E-mail: saomel.ddpu@gmail.com

Шулик Тетяна Валеріївна – кандидат педагогічних наук, фахівець підрозділу моніторингу якості вищої освіти Державного вищого навчального закладу «Донбаський державний педагогічний університет» (м. Слов'янськ, Україна). E-mail: schulik111@gmail.com

Shulik Tetiana Valeriivna – Candidate of Pedagogical Sciences, Specialist of Quality Monitoring of the Department of Higher Education of the State Higher Educational Establishment «Donbass State Teacher's Training University» (Slavyansk, Ukraine). E-mail: schulik111@gmail.com

Волік Світлана Володимирівна – студентка фізико-математичного факультету Державного вищого навчального закладу «Донбаський державний педагогічний університет» (м. Слов'янськ, Україна).
E-mail: svetlanavolik19041996@gmail.com

Volik Svitlana Volodymyrivna – Student of Physics and Mathematics Department of the State Higher Educational Establishment «Donbass State Teacher's Training University» (Slavyansk, Ukraine).
E-mail: svetlanavolik19041996@gmail.com

УДК 371.4371.4

САМОТНІСТЬ ЯК ІНТЕГРАТИВНА ЯКІСТЬ БАЗОВОЇ КУЛЬТУРИ ОСОБИСТОСТІ

Н. О. Осадча

У статті аналізуються сучасні дослідження феномену самотності в антропологічному, соціальному, психолого-педагогічному та філософському аспектах. Особлива увага звертається на необхідність подальшої розробки цієї проблеми та визначення її місця в системі соціального виховання підлітків, учнівської молоді та людини в цілому, особливо тієї її частини, яка перебуває в стані самотності і далека від духовної спадщини свого народу.

Ключові слова: особистісна самотність, соціальна ізоляція, соціальна відчуженість, психологічна відчуженість, дисгармонія, розвиток особистості.